



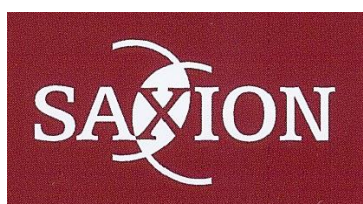
Leefbaarheidsmonitor Oost- Boswinkel in Enschede

vervolgnotitie

oktober 2011

Jeroen Kuyper

Saxion Kenniscentrum Leefomgeving



Colofon**Participatie van burgers bij stedelijke herstructurering in Enschede****Uitgavenreeks Duurzame leefomgeving****ISSN: 1872 – 4418****Nummer: 11 – 2011****Auteur: Jeroen Kuyper**

Voorwoord

De gemeente Enschede gaat samen met de woningcorporaties Oost-Boswinkel vernieuwen. Deze ambitie is vastgelegd in een convenant in 2008. Hiervoor is een stedelijke vernieuwingsopgave geformuleerd. Doel van deze opgave is om een 'sprong' te maken naar een nieuw woonmilieu, met respect voor de huidige bewoners.

Deze doelstelling zal worden gerealiseerd door een grootschalige sloop-nieuwbouw. De gestelde startdatum voor de start van de sloop is al meerdere malen uitgesteld. Ondertussen is er al wel begonnen met het 'uitverhuizen' van de bewoners van Oost-Boswinkel. Hiermee vertrekken de eerste 'vaste' bewoners en komen er 'tijdelijke' bewoners voor terug. Een spannende fase waarin Oost-Boswinkel zich bevindt. Zeker gezien de leefbaarheid in deze buurt. In dit document wordt daarom ingegaan op de leefbaarheidsmonitor in de 'tussentijd'.

Dit is globaal de context waarin het Kenniscentrum Leefomgeving van Saxion (KCL) betrokken is bij een onderzoeksvraag van Wim Waninge, stadsdeelmanager van het Enschedese stadsdeel West. De heer Waninge wil weten hoe de leefbaarheid in de herstructureringswijk Oost-Boswinkel gemonitord kan worden. Lector Theo de Bruijn van KCL heeft deze vraag opgepakt en vertaald in een onderzoek waarbij ook studenten betrokken zijn. Vanuit KCL wordt docent-onderzoeker Jeroen Kuyper betrokken en vanuit het onderwijs de studenten Stijn de Vries, Clemence Rode en Elmer Otsen, derdejaars studenten die de minor Regie Stedelijke Vernieuwing bij Saxion hebben gevolgd.

De opdracht bestaat daarmee uit twee delen:

1. een praktisch onderzoeksdeel dat door studenten wordt uitgevoerd, begeleid door de docent-onderzoeker, in samenspraak met de lector en de opdrachtgever;
2. een verdieping van het praktische deel, uitgevoerd door de docent-onderzoeker, in samenspraak met de lector en de opdrachtgever.

Het eerste deel van het onderzoek heeft geresulteerd in het studentenrapport *Leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel*. Dit rapport is aangeboden aan de heer Waninge. Wat nu voor u ligt is de vervolgnoot, het tweede deel van de opdracht.

Namens alle betrokkenen vanuit Saxion wil ik de heer Waninge danken voor zijn opdracht.

Deventer, 26 oktober 2011

Jeroen Kuyper

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1. Perspectief Tussentijd	5
2. Invloed fysiek-sociaal op leefbaarheid	6
3. Monitor aanscherpen op de Tussentijd	7
Literatuur	9

Inleiding

Naar aanleiding van het rapport Leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel, uitgevoerd door studenten van de minor Regie Stedelijke Vernieuwing, wordt deze notitie aangeboden over relevante gegevens die geïntegreerd dienen te worden in de leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel. Het gaat hierbij om gegevens die een verrijkte monitor opleveren ten opzichte van de al door studenten ontwikkelde leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel.

Het studentenonderzoek heeft een leefbaarheidsmonitor voor Oost-Boswinkel opgeleverd. Uitgangspunten in de leefbaarheidsmonitor zijn de leefbaarheid en de sociale veiligheid in de wijk Oost-Boswinkel. De monitor bestaat uit vier thema's, namelijk woonomgeving, samenleven, criminaliteit en veiligheidsbeleving. Deze onderdelen kennen een aantal subthema's. Aan de hand van deze subthema's is een enquête opgesteld en uitgevoerd in de wijk Oost-Boswinkel. De studenten hebben huis-aan-huis de enquête afgenomen.

In een workshop met een belangrijke bijdrage van de wijkagent, jongerenwerker, stadsdeelmanager Enschede west, projectmedewerker, regiomanager, FMT vastgoedbeheer, stadsdeelbeheer en de opbouwwerker hebben de studenten escalatieniveaus bepaald. Hiermee kan worden bepaald wanneer er door instanties ingegrepen moet worden. Daarmee is deel 1 van de opdracht, het maken en uitvoeren van een leefbaarheidsmonitor voor Oost-Boswinkel, afgerond.

Deze leefbaarheidsmonitor vormt het startpunt voor deel 2 van de opdracht. In overleg met opdrachtgever Wim Waninge is afgesproken dat de leefbaarheidsmonitor verrijkt wordt zodat hij vooral toepasbaar is in de periode die we tussentijd noemen. Oost-Boswinkel wordt de komende jaren geherstructureerd. In deze periode moet de leefbaarheid en sociale veiligheid niet onder een te grote druk komen te staan. De leefbaarheidsmonitor kan als instrument worden ingezet om te meten of de leefbaarheid en de sociale veiligheid onder druk komt te staan. De komende jaren verandert de wijk en daarmee het sociale weefsel behoorlijk. Oorspronkelijke bewoners verhuizen naar andere gebieden, veel woningen zullen verhuurd worden als tijdelijke woonruimte, voordat het gesloopt gaat worden. De normen en waarden zullen veranderen. Hoe moet met de leefbaarheid in deze "tussentijd" worden omgegaan?

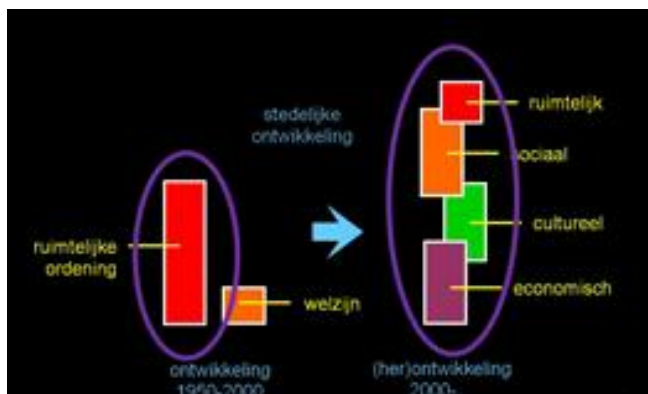
De notitie is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 1 wordt een perspectief op de "tussentijd" gegeven. Hoofdstuk 2 geeft de impact van fysieke en sociale aspecten op de leefbaarheid. Uit dit hoofdstuk volgen aandachtspunten. Deze aandachtspunten worden in hoofdstuk 3 doorvertaald naar de Leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel zodat de monitor daadwerkelijk verrijkt kan worden.

1. Perspectief Tussentijd

De verrijking van de leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel wordt gezocht vanuit het perspectief "tussentijd". De 'tussentijd' is de vaak langdurige periode van sloop en nieuwbouw. Niet het eindbeeld staat centraal, maar de transformatietijd als een periode met een eigen betekenis.

Veel Nederlandse wijken ondergaan een ingrijpende transformatie. Vaak is de blik daarbij gericht op de toekomst terwijl in de tussentijd, de langdurige periode van sloop en nieuwbouw, hele generaties opgroeien tussen dichtgetimmerde huizen, gaten in het stedelijk weefsel en uit elkaar vallende sociale verbanden. De tussentijd is een periode waar, tot dusver, weinig rekening mee wordt gehouden in de planvorming. Hoe wordt er omgegaan met de stedelijke continuïteit? De stadsvernieuwers hebben slechts het eindbeeld voor ogen, zij dromen over en werken aan hoe het ooit gaat worden. In die tussenliggende periode moet iedereen even doorbijten en afzien. Volgens de stadsvernieuwers leidt stedelijke vernieuwing altijd tot verbetering. Als het om de stedelijke continuïteit gaat, betreft het de bewoners samen met de reguliere gebruikers en werkers in het gebied. Zij bepalen de continuïteit van een leefwijze. Hier ligt een belangrijk deel van de kracht van de tussentijd. Het bewaakt de continuïteit van de stedelijke cultuur in periodes dat woonwijken onder druk staat van grootschalige sloop en nieuwbouw (Boomkens, 2009).

Om de complexiteit van de tussentijd beter te begrijpen is het veranderende perspectief van de stedelijke (her)ontwikkeling van belang. Waar tot circa de eeuwwisseling de stedelijke (her)ontwikkeling geheel georiënteerd is op het ruimtelijke aspect, wordt anno 2010 het ruimtelijke aspect minder dominant en spelen de economische, sociale en culturele aspecten een steeds belangrijkere rol in de stedelijke (her)ontwikkeling. Dit betekent dat met andere ingrepen of maatregelen het stedelijke weefsel en daarmee stadsbuurten en -wijken beïnvloed kan worden (Stipo, 2010).



Bron: Stipo, 2010

Het deel van de tussentijd gaat over stadsleven dat niet gepland kan worden maar wel gestimuleerd kan worden. Een manier om dit te stimuleren is als volgt: Richt gebouwen en ruimtes (tijdelijk) zo in dat interactie en ontmoeting er vanzelfsprekend of onvermijdelijk wordt. Zorg ervoor dat er in het publiek domein (tijdelijke) micro-ruimtes ontstaan waar ieder individu met zijn activiteiten invulling aan kan geven. Met andere woorden: creëer een (tijdelijk) podium voor de individuele identiteit (Stipo, 2010). Uiteindelijk bevindt Oost-Boswinkel zich in een continu veranderproces. De ingreep is groot, maar de kunst is om het contrast tussen de stad van de professional en de stad van de bewoner te begrijpen. Hiermee ontstaat er begrip tussen de wereld van geplande en geleefde stad. Juist met kleine (tijdelijke) ingrepen kan er 'iets' ontstaan waardoor de leefbaarheid een positieve impuls krijgt.

2. Invloed fysiek-sociaal op leefbaarheid

In het eerste hoofdstuk zijn we ingegaan op de “tussentijd” en het belang er van dat dit ingrijpt op de leefbaarheid in de wijk. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van een onderzoeksverkenning een indruk gegeven van de invloed van een herstructurering op de leefbaarheid in de wijk. Juist door en tijdens een fysieke ingreep kan de leefbaarheid enorm worden beïnvloed. Dit kan het besef van een herstructurering verder vergroten.

Uit een onderzoeksverkenning ‘Verkenning Fysiek-Sociaal’ uitgevoerd door het ministerie van VROM, portefeuille WWI (Verweij, 2010), blijkt dat:

- 1) de invloed van de fysieke omgeving op de woonbeleving en –tevredenheid van bewoners groot is en moeilijk overschat kan worden, maar dat
- 2) bij de relatie tussen ‘Sociaal’ en ‘Fysiek’ - oftewel Leefbaarheid - de sociale component het belangrijkste is: Leefbaarheid is eerst en vooral een sociaal fenomeen;
- 3) het belang van de fysieke ruimte daarbij is dat die de context vormt waarbinnen mensen met elkaar omgaan; waarbinnen mensen zich ‘gedragen’ of ‘misdragen’;
- 4) het ontwerp van de fysieke ruimte direct van invloed is op de leefbaarheid
 - a. doordat het de wijze bepaalt waarop mensen de ruimte (kunnen) gebruiken;
 - b. omdat de fysieke kwaliteit direct van invloed is op de leefbaarheidsperceptie;
- 5) het ontwerp en de staat van onderhoud van de publieke ruimte bovendien indirect van invloed is op de leefbaarheid doordat het de perceptie van de sociale kwaliteit van de woonomgeving mede bepaalt;
- 6) fysieke maatregelen daarmee bruikbare beleidshandvatten (instrumenten) bieden om de leefbaarheid in zowel fysiek als in sociaal opzicht te verbeteren.

Uit bovengenoemde lijst met punten blijkt dat de fysieke inrichting veel invloed heeft op de mate van leefbaarheid. In de Leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel is ruim aandacht voor de woonomgeving, ongenoegens en sociale veiligheid. Met deze invulling worden veel van bovengenoemde punten al bediend. Toch valt er een verdere verdieping te maken aan de hand van bovengenoemde punten. Deze aandachtspunten worden hier opgesomd:

De fysieke ruimte vormt de context waarbinnen mensen met elkaar omgaan. Hoe wordt er omgegaan met verschillende groepen bewoners? Hoe gedragen gebruikers van de openbare ruimte zich in de openbare ruimte?

De fysieke kwaliteit van de ruimte is direct van invloed op de leefbaarheidsperceptie. Dit betekent dat juist de aandacht voor de fysieke kwaliteit van de (openbare) ruimte continue aandacht verdient.

En tot slot is de staat van het onderhoud van de publieke ruimte indirect van invloed op de leefbaarheid doordat het de perceptie van de sociale kwaliteit van de woonomgeving mede bepaald.

Deze aspecten van leefbaarheid, nader bekeken in de “tussentijd”, geven een extra dimensie aan de bestaande Leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel. Het volgende hoofdstuk gaat in op de genoemde aandachtspunten.

3. Monitor aanscherpen op de Tussentijd

De leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel is bedoeld om de periode van de herstructurering nauwkeurig in beeld te houden. Het bestaande sociale weefsel met daarbij bekende leefpatronen wordt doorbroken of geheel afgebroken. Hoe kan de periode van de start van herstructurering tot aan de nieuwbouw zo prettig mogelijk blijven? Vanuit het perspectief "tussentijd" wordt een aantal suggesties gedaan om een scherper beeld van de leefbaarheid in Oost-Boswinkel te creëren. De besproken punten sluiten hiermee aan op de aandachtspunten zoals uit hoofdstuk 2 naar voren is gekomen.

Openbare ruimte benaderen aan de hand van 'schoon, heel en veilig'

De openbare ruimte is alle buitenruimte die voor iedereen toegankelijk en bruikbaar is. Deze ruimte heeft een belangrijk effect op de uitstraling van een buurt of wijk. Juist de kwaliteit van de openbare ruimte staat sterk onder druk in de periode van herstructurering. Toevoeging met bekende indicatoren over schoon, heel en veilig bieden op een relatief eenvoudige manier de verbetering voor de kwaliteit van de woonomgeving. Het publieke domein zou hierbij betrokken moeten worden. Denk hierbij vooral aan of de (semi-)openbare ruimte gebruikt wordt als stortplaats van groot meubilair die niet meer meegenomen wordt door de vertrekkende bewoner.

Ter vergelijking wordt de wijk Keizerslanden in Deventer als voorbeeld gebruikt. Keizerslanden is een vergelijkbare wijk als Oost-Boswinkel. In Keizerslanden is vanaf 2005 gestart met herstructurering en bevindt zich op dit moment in de "tussentijd". Verschillende gesprekken met buurtbeheerder Harry Hettema van Woonbedrijf ieder1 levert een duidelijk inzicht op. Volgens Harry Hettema is het noodzakelijk om veel energie te steken in het schoonhouden van de buurt Landsherenkwartier in Deventer. Enerzijds verlaten de 'vaste' bewoners gedwongen het Landsherenkwartier voor een nieuwe buurt. "Aangezien het Landsherenkwartier gesloopt gaat worden, hoef je er niet meer zuinig op te zijn", is een veel gehoorde opmerking van de vertrekkende bewoners. Bij de verhuizing worden veel (grote) spullen als banken of kasten achtergelaten in de woning of, erger, in het publieke domein. Anderzijds blijft het van belang dat het publieke domein wordt beheerd. Straal uit dat de overgang van 'de oude buurt' naar 'de nieuwe buurt' niet ten koste mag gaan van alles. Het is geen oorlogsgebied waar alles mag, het is een gebied dat gefaseerd wordt vernieuwd, maar waar wel een bepaalde mate van stedelijke continuïteit blijft bestaan. Blijf er dus op toezien dat het publieke domein geen vuilnisbelt wordt, dat de verschillende vormen van overlast wat wordt ervaren door (tijdelijke) bewoners nog steeds een serieus probleem is.

De leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel dient daarmee juist veel aandacht te schenken aan dit specifieke probleem. Geef de uitkomsten op de vragen betreffende schoon, heel en veilig extra aandacht. Nu is er voor zwerfvuil wel extra aandacht, maar juist ook het onderhoud van de openbare ruimte verdient een hogere prioriteit om de leefbaarheid te vergroten. Dit ontbreekt nu nog in de monitor. Met schoon, heel en veilig kan de norm voor de buurt bepaald worden wat normaal. Het stimuleert bewoners tevens om zelfverantwoordelijk te handelen op dit onderdeel (Verweij, 2010).

Beleving bewoners aanscherpen door middel van het bepalen van het basisniveau kwaliteit woonomgeving en samenleven

De monitor is nu vanuit de professionals ontwikkeld. Verschillende disciplines hebben bijgedragen om tot een goede Leefbaarheidsmonitor Oost-Boswinkel te komen. Dat is een groot goed, maar zorg ervoor dat dit niet het eindpunt van de monitor is. Laat bewoners bepalen wat volgens hun belangrijke aspecten van de woonomgeving zijn. Wanneer is volgens de bewoners van Oost-Boswinkel sprake van een escalatieniveau op een door hun gekozen thematiek? Door de geselecteerde (sub)thema's te bespreken met bewoners kan een veel nauwkeuriger beeld ontstaan van een prettige leefomgeving, maar ook van een betere betrokkenheid. Hierdoor ontstaat uiteindelijk een betere wisselwerking tussen stadsvernieuwers en gebruikers.

Op deze manier kan achterhaald worden of ook de 'juiste' indicatoren worden gemeten en blijft de monitor een middel dat in beweging blijft.

Van een instrument naar beleving

Om prettig te kunnen samenleven in een buurt in transitie, kan juist gebruik worden gemaakt van de bewoners van Oost-Boswinkel. Ga op zoek naar de "helden en heiligen" van de wijk. "Helden en heiligen" zijn die mensen in de buurt die iedereen kent, of waar iedereen naar luistert, die aanzien heeft in de wijk/buurt. Welke mensen in de buurt Oost-Boswinkel komen hiervoor in aanmerking? Ga met deze mensen aan de slag om de hoofdpunten van de leefbaarheidsmonitor die zijn bepaald door de bewoners te bewaken. Hierdoor wordt de monitor niet een handeling die jaarlijks wordt uitgevoerd, maar geeft het een basisniveau voor samenleven in Oost-Boswinkel. Bevorder bekendheid tussen bewoners, zodat anonimiteit plaatsmaakt voor publieke familiariteit (Verweij, 2010). Maar zorg ook dat de professionals zichtbaar zijn op straat. Laat aan de bewoners zien dat de buurt er wel degelijk toe doet en dat klachten of problemen adequaat worden opgelost (Verweij, 2010).

Beschouw de leefbaarheidsmonitor niet als een jaarlijks terugkerend instrument, maar zet het in als een meetpunt om continu in gesprek te blijven met de bewoners. De monitor is slechts een handig hulpmiddel om het gesprek met de bewoners te voeren. De 'helden en heiligen' zijn goede gesprekspartners hiervoor.

Literatuur

Boomkens, R., (2009), Tussentijd en stedelijke vernieuwing: Hotel Transvaal en verder.

Stipo, (2010), Over de relatie tussen architectuur en psychologie.

Verweij, A., (2010), Leefbaarheid, op het snijvlak van sociaal en fysiek.